

JONKHEER EMMERY DE LIERE,

eerste gouverneur van Willemstad, Klundert en Noordam
(1583—1618)

Inleiding

Toen langs de zuidelijke oevers van het Hollands Diep in 1583 de vesting Willemstad werd gesticht, verwierven de Oranje's zich daarmee een belangrijk bolwerk op het knooppunt van Zeeland, Brabant en Holland. We zitten dan in de eerste periode van de Tachtigjarige oorlog. Het ligt voor de hand dat Prins Willem van Oranje er zeker van wilde zijn dat deze veste een goed militair bestuur had. In de belangrijke frontiersteden, die geen stemrecht in de Staten-Generaal hadden, werd hiervoor een gouverneur benoemd; in de minder belangrijke vestingsteden en forten sprak men van een commandeur.

In 1583 werd Jonkheer Emmery de Liere¹ door Willem van Oranje aangesteld als gouverneur van Willemstad,² tot welk gouvernement mede behoorden Klundert en Noordam met bijbehorende forten, waaronder bijvoorbeeld ook het fort Barlake.

De functie van zo'n gouverneur valt moeilijk te omschrijven. Het zal veelal geweest zijn, wat de functionaris er zelf van maakte. De een zal het hoofdaccent op andere zaken gelegd hebben dan de ander en ongetwijfeld zal er ook veel verschil zijn geweest in de mate van activiteit die door een gouverneur werd ontplooid. Hij was de hoogste militaire autoriteit ter plaatse en hij had in sommige zaken van het burgerlijk bestuur zeggenschap, zeker in tijd van oorlog.³ Samen met de schout en de rentmeester stond hij in de stad het meest in aanzien. Maar het was ook met deze functionarissen dat hij, gezien zijn vage taakomschrijving, de meeste competentiegeschillen had uit te vechten.

De familie De Liere

Meer dan 35 jaar zou De Liere de functie van gouverneur uitoefenen. Hij stamde uit een voornaam adellijk geslacht dat verschillende eeuwen te Antwerpen en omgeving gevestigd is ge-

weest en belangrijke functies heeft vervuld.⁴ Hij was een zoon van Cornelis van Liere, heer van Berchem en van Wybrecht van Berchem. Zijn geboortejaar is niet exact na te gaan, maar valt omstreeks 1551/1552. Van zijn familie is bekend dat deze reeds in 1544 om wille van haar protestantse geloof vanuit de zuidelijke Nederlanden moest vluchten en in Straatsburg terecht kwam. Zijn vader en zijn oom van moederszijde onderhielden nauwe relaties met Davis Joris,⁵ een Wederdoper, afkomstig uit Brugge, die zich uitgaf voor de Messias en die sedert 1544 na zijn verbanning uit Holland en zijn vlucht uit Antwerpen in weelde te Bazel in Zwitserland leefde van het geld van zijn verblinde volgelingen, de davidjoristen. Een gedeelte van het familiefortuin van de De Lieres is in de zakken van David Joris verdwenen, doch het grootste gedeelte is in opdracht van de Landvoogdes door de procureur van Brabant geconfisqueerd. In 1586 huwde Emmery de Liere met Marie Smit, vrouwe van Baarland, dochter van Jacob Smit en van Anna van Bourgogne van Fontaines. Zijn schoonvader was een van de eerste trouwe aanhangers van Willem van Oranje en werd door deze in 1572 benoemd tot gouverneur te Vlissingen. Na de dood van zijn eerste vrouw hertrouwde De Liere op 25 augustus 1593 met Elisabeth Booms.

Aan het hof van Willem van Oranje

Wanneer we voor de eerste keer de naam van Emmery de Liere tegenkomen in de geschiedenis, heeft hij al een vertrouwensfunctie verworven bij Willem van Oranje. Hoe hij dat vertrouwen heeft gewonnen is niet bekend; het weinige dat we er van weten, ontleen wij ook grotendeels aan De Liere zelf. Hij moet vanaf het begin van de opstand der Nederlanden tegen Spanje de zijde van Oranje hebben gekozen. In een "rolle van domestiques" over 1578 wordt hij stalmeester van de Prins van Oranje genoemd, een der belangrijkste functies aan het hof van Willem I.⁶

In maart 1578 schreef Maria van Nassau, dochter van Willem van Oranje, aan haar oom Jan van Nassau, dat diens oudste, toen 18-jarige zoon Willem Lodewijk — de latere stadhouder van Friesland — op bevel van Willem van Oranje onder bescherming van Emmery de Liere was gesteld op diens reis naar Engeland.⁷ Uit andere brieven weten we dat Willem van Oranje zich bediende van Emmery de Liere om vertrouwelijke boodschappen over te brengen, zoals bijvoorbeeld in 1579 aan Jan van Nassau.⁸

Zeer nauw was De Liere ook betrokken bij de zaak, die in 1580 rond Willem van Oranje zoveel beroering heeft teweeggebracht.

Te Utrecht was toen Huibert Duifhuis⁹ pastoor van de St. Jacobskerk. Duifhuis was een tot het protestantisme overgegangene rooms priester; hij was in het huwelijk getreden en bestreed weliswaar de rooms-katholieke kerk, doch was een tegenstander van de streng Calvinistische predestinatieleer en consistoriale kerkordening; daarom gold hij bij de Calvinisten als een "libertijn" en was hij in de ogen van de andere Utrechtse predikanten niet zuiver in de leer.

De Utrechtse magistraat daarentegen meende in Duifhuis de man gevonden te hebben, die de vrede tussen de protestanten en katholieken kon bewerkstelligen. Toen de tegenstellingen tussen Duifhuis en zijn ambtsbroeders een climax hadden bereikt, kwam de Prins van Oranje in Utrecht waar hij voor de eerste algemene vergadering der Nadere Unie werd verwacht.¹⁰ Hij gaf aan zijn stalmeester De Liere opdracht voor hem een plaats vrij te houden in een kerk, de keuze daarvan geheel aan De Liere overlatende. Deze reserveerde voor de Prins daarna een plaats in de St. Jacobskerk, waar Duifhuis zou preken. Na afloop van de dienst verklaarde Willem van Oranje dat hij zich niet kon herinneren ooit een betere predikatie te hebben gehoord. Er ontstond toen een rel, omdat de andere predikanten meenden dat de Prins hierdoor partij had gekozen in het conflict tussen hen en Duifhuis en zij waren — als vermeende verliezers — hierover zeer ontstemd. Deze ontstemming lieten zij dan ook duidelijk blijken. Zij beklagde zich bij de Prins en wezen hem erop dat de pastor Duifhuis niet zuiver in de leer was. Willem van Oranje haastte zich toen te verklaren dat hij van het conflict niets geweten had, doch zijn stalmeester last had gegeven hem in de kerk bij de beste predikant te brengen. Hij verzekerde echter dat hij bij een volgende gelegenheid graag bij een andere predikant in Utrecht de dienst zou komen bijwonen, een gelegenheid echter die zich nooit meer heeft voorgedaan.¹¹ Dat zijn stalmeester de ideeën van Duifhuis op godsdienstig gebied grotendeels onderschreef, zal echter aan de keuze niet vreemd zijn geweest.

Het is ook rond deze tijd dat Emmery de Liere door de Staten van Brabant als compensatie voor het verlies van zijn vaderlijk erfgoed begiftigd werd met de heerlijkheid van Mariensart in de omgeving van Nivelles, welke heerlijkheid had toebehoord aan een edelman, die de zijde van Spanje had gekozen. Endoch, korte tijd later beklagde De Liere zich erover dat deze heerlijkheid hem geen enkel profijt had opgeleverd, omdat deze in de macht van de vijand was gekomen. Daarom vroeg hij in plaats daarvan een toelage van f 400,— per jaar uit de in beslag genomen kerkelijke goederen.¹² Dit verzoek werd krachtig ondersteund door

Willem van Oranje, die bij brief vanuit Delft van 17 februari 1581 aan de Staten van Brabant het voor zijn stalmeester opnam.¹³

De Prins wees er in deze brief op dat de vader van De Liere naar Duitsland had moeten vluchten, en zijn kinderen niet hadden kunnen profiteren van de bepalingen van de Pacificatie van Gent, op grond waarvan de meeste vluchtelingen hun bezittingen hadden teruggekregen. Deze hoge protectie leidde tot een gunstige beslissing. Aan De Liere werd f 400,— per jaar toegezegd uit de goederen van de in 1580 verwoeste abdij van Affligem te Schilde.

We kunnen dus aannemen dat Willem van Oranje veel vertrouwen had in de persoon van jonkheer Emmery de Liere. Ook diens militaire capaciteiten moet hij hoog geschat hebben, omdat hij hem in 1583 de uiterst verantwoordelijke functie van gouverneur van de in aanbouw zijnde vestingsteden Willemstad en Klundert toevertrouwde. We weten echter niets van de tot dan toe door De Liere verrichte krijgsdaden, alleen dat hij toen kapitein der infanterie was of werd. We mogen dus ook wel aannemen dat hij het militaire vak beheerste en dat hij een der mannen was, waarop de Prins van Oranje kon bouwen.

De eerste jaren als gouverneur

Als gouverneur mocht De Liere niet terugschrikken voor krasse en onsympathieke maatregelen. De toestand was in de eerste jaren van zijn gouverneurschap ook soms uitermate kritiek. Op 1 augustus 1584 ontving hij een missive van de Staten van Holland met de opdracht om — nu de Spanjaarden hun leger voor Lillo hadden opgebroken en oprukten naar de grens van Holland — alle ingezetenen van het platteland te gelasten met have en goed een heenkomen te zoeken binnen de Hollandse steden; daarna moest hij alle dorpen en plaatsen in het land van Breda en omgeving zonder pardon verwoesten en afbranden.¹⁴ Toen na enkele weken bleek dat deze verwoesting geen voortgang maakte, kreeg De Liere een aanmaning om de hem gegeven order met grote spoed uit te voeren.¹⁵ Nog geen week later werd op voorstel van de Graaf van Hohenlohe door de Staten van Holland besloten dat dit netelig werk zou gebeuren door het vendel Duitse ruiters, dat toen in Klundert lag.¹⁶ Door dergelijke maatregelen kon een militair gouverneur zich natuurlijk niet populair maken bij de bevolking.

De omwallingen en andere verdedigingswerken moesten door de ingezetenen der steden en ingelanden van de aangrenzende dorpen aangelegd en mede betaald worden. De Staten van Holland schreven hierover aan De Liere en aan de Sergeant-majoor van

het fort de Klundert op 31 augustus 1585, dat de resterende fortificatiewerken van Klundert onmiddellijk dienden te worden uitgevoerd, waarbij dag en nacht gewerkt zou moeten worden, zonder onderbreking, waarvoor de gouverneur en de sergeant-majoor aansprakelijk werden gesteld. De Staten deelden mede dat zij diverse aanwijzingen hadden dat de vijand het nu op de Stad Willemstad en het fort van Klundert had gemunt,¹⁷ zodat de werken wel zeer urgent waren. De door de burgers te verlenen hand- en spandiensten gaven natuurlijk wel eens problemen. Toen de ingelanden van de polders onwillig bleken om aan een bevel tot het verlenen van een bijdrage van de fortificatiewerken van Klundert te voldoen, gelastte De Liere de aangeslagenen in krasse termen om binnen vijf dagen te Klundert te verschijnen; hij dreigde met drastische maatregelen indien de weigering herhaald zou worden. De onwilligen verschenen nu inderdaad met spoed en De Liere kon de vestingwerken afronden.¹⁸ Ook aan de afwerking van de vesting Willemstad heeft hij zijn aandeel geleverd.¹⁹

Serviesgeld

Moeilijkheden tussen de plaatselijke overheid en de gouverneur ontstonden er ook legio over diens "serviesgeld".²⁰ Het serviesgeld was een betaling door de ingezetenen aan de gouverneur, omdat deze laatste hen vrijwaarde tegen vijandelijke aanvallen en beschermde tegen plunderingen door de onder bevel van de gouverneur staande soldaten. Hierover waren te Willemstad en Fijnaart van het begin af geschillen gerezen. De Staten-Generaal, die hierbij ook betrokken werden, adviseerden enkele ingelanden aan te wijzen als gecommiteerden om met de gouverneur te trachten tot een accoord te komen. Deze gecommiteerden, Sr. Caesar Porquin en Lieven Cornelisse Werkendet, hadden geen gemakkelijke taak; de eerste poging om tot vergelijk te komen, mislukte. Om te bewijzen dat men niet obstinaat was en geen moeilijkheden wilde zoeken, wezen vervolgens de ingelanden van de Ruigenhil en Fijnaart een aantal personen aan die met de gecommiteerden zouden trachten tot overeenstemming te komen.

Eerst op 5 mei 1585 gingen jhr. De Liere enerzijds en Cornelis Splinter, schout van Willemstad anderzijds voor de notaris Adriaan van Stapele te Willemstad een overeenkomst aan over het serviesgeld; hierbij werden nog enkele andere geschilpunten uit de wereld geholpen. De ingezetenen van Ruigenhil en Fijnaart zouden voor een "gunstighe gratuyteyt ende gewillighe servicie" de gouverneur een jaar lang elk kwartaal 25 pond vlaams betalen, echter zonder dat de gouverneur hierop ook in de toekomst aanspraak zou kunnen maken. De eerste betaling zou geschieden op 1

augustus 1585. Indien geen haver- en hoogelden zouden worden geheven, waren de ingezetenen bereid elk kwartaal 200 carolusgulden beschikbaar te stellen. De gouverneur mocht dan verder niets eisen voor huisvesting e.d. Deze overeenkomst zou onmiddellijk ophouden te gelden indien er enig garnizoen ten platte lande gelegerd zou worden. De gouverneur had ook te zorgen dat de soldaten zowel binnen Willemstad als binnen het "fort van Nieuwervaert" behoorlijk onderhouden werden en dat de soldaten die zich schuldig zouden maken aan nachtelijke plunderingen van de Willemstadse burgers — welke tot dan toe blijkbaar regelmatig voorkwamen —, zwaar gestraft zouden worden. Uit het contract blijkt dat Willemstad toen al stadspoorten had, want er waren klachten over soldaten die naar willekeur de poorten deden sluiten. In het vervolg zou de gouverneur de poort 's morgens en 's avonds met het luiden van de klok doen openen en sluiten; over de tijdstippen ervan zouden de schout, burgemeesters en schepenen van de stad worden geraadpleegd. Indien De Liere zich stipt aan de overeenkomst zou houden, zou hem begin mei 1586 nog 200 carolusgulden "voor een beleeftheit" worden geschonken.

Ook in Klundert waren er bedenkingen tegen het serviesgeld omdat men meende dit geld te kunnen betalen uit de generale middelen; de Staten van Holland eisten hiervoor echter een afzonderlijke heffing. Van dit geschil tussen de Staten en de regeerders van Klundert wenste De Liere echter niet de dupe te worden en in maart 1586 liet hij een inwoner uit Klundert, Cornelis Brandt, die voor zaken in Willemstad was, door zijn luitenant arresteren in verband met het niet-betalen van het serviesgeld door Klundert²¹, ofschoon Prins Maurits hem had geadviseerd om tot Pasen te wachten met het nemen van maatregelen. Deze arrestatie hielp blijkbaar niet veel, want in augustus d.a.v. richtten de inwoners van Klundert zich tot de raad van wijlen Prins Willem van Oranje waarin zij repten over het dreigement van De Liere: als zij niet op korte termijn een vergadering zouden beleggen over de betaling van het serviesgeld, zou de gouverneur genoodzaakt zijn hiervoor andere middelen te gebruiken, wat hij niet graag zou doen.²² In december 1586 was de kwestie nog niet opgelost, want toen liet De Liere de burgemeester van Klundert, die in den Haag verbleef, "doen gevangen gaen opte poorte, oft in gijsselinghe inder herberghen".²³

Overigens was het zeer goed te begrijpen dat de inwoners van Klundert niet zo enthousiast waren om het serviesgeld — dat toch mede bedoeld was als een bijdrage ter bescherming van de burgers tegen wandaden van het garnizoen — te storten, want er waren zodanige klachten over het bandeloos gedrag van de solda-

ten aldaar, dat Prins Maurits in 1586 hierover een missive zond aan de Commandant en de officieren van het garnizoen.²⁴

Dat De Liere overigens als een goed gouverneur bezorgd was voor het wel en wee van de aan zijn zorgen toevertrouwde inwoners, komt duidelijk naar voren in een brief van 8 september 1587, die hij vanuit Willemstad zond aan Martien de Loekere, rentmeester te Klundert. De Graaf van Hohenlohe had toestemming verleend aan Capitein Du Bois om "garnizoen te houden opden huuse van Wouter Willekens"; De Liere was bevreesd dat dit zeer nadelige gevolgen zou hebben voor de inwoners van Standaardbuiten en van de Bloemendaalse polder "wesende ondersaten van Zijn Extie van Nassau". Hij raadde de rentmeester daarom aan om zo spoedig mogelijk een bijeenkomst van de huislieden te beleggen om in onderling overleg een gecommiteerde aan te wijzen die hun belangen bij Prins Maurits zou behartigen, en die de Prins zou moeten verzoeken om het patent te veranderen "ten eynde zijn arme ondersaten nyet en souden mogen verjaecht worden". De Liere was bereid desgewenst enkele introductiebrieven te bezorgen.²⁵

Ook uit diezelfde tijd dateert een brief aan de rentmeester te Klundert, waarin De Liere toezegt dat "van nu voortaan geen vuytloopinge (gewapende overvallen) meer en sal geschieden op Stantdaerbuyten", wat voor de inwoners van dat dorp een hele geruststelling moet hebben betekend.²⁶

Landvoogd Leicester en de Engelse nasleep

In augustus 1585 sloot Koningin Elisabeth van Engeland met het Nederlandse gezantschap dat haar namens de Staten-Generaal de soevereiniteit had aangeboden, een verdrag, waarbij Engeland aan Nederland krachtige steun toezegde in de strijd tegen Spanje.

Koningin Elisabeth eiste daarbij ook belangrijke voordelen voor zich zelf op; de soevereiniteit echter wenste zij niet te aanvaarden.

In de omstandigheden van dat ogenblik — juist op 18 augustus capituleerde Antwerpen — was deze overeenkomst als een gelukkige gebeurtenis te beschouwen. De Liere bood via Sir Francis Walsingham, de staatssecretaris van Koningin Elisabeth, zijn diensten aan de Engelse vorstin aan, waarbij hij herinnerde aan de eerbewijzen die hij in het verleden van Walsingham had ontvangen.²⁷

De Engelse kapitein in Staatse dienst, Roger Williams, had Walsingham eerder geadviseerd zich tot enkele vooraanstaande lieden te wenden die voor de Engelse zaak nuttig zouden kunnen zijn, waaronder ook "Lyer, governor of Rogen Hill" was genoemd.

Het verdrag van augustus 1585 werd in oktober d.a.v. van weerszijden bekrachtigd, en weer wendde De Liere zich per brief tot Walsingham²⁸ om hem geluk te wensen met de goede afloop van de onderhandelingen, en verzocht hij de tussenkomst van Walsingham opdat hij zou kunnen worden opgenomen onder de toegeweide en nederige dienaren van de Graaf van Leicester, de aanvoerder van de naar de Nederlanden gezonden Engelse troepen, die enkele maanden later tot landvoogd zou worden benoemd.

De Graaf van Leicester is als landvoogd volledig mislukt. De oorzaak ervan moet vooral gezocht worden in diens militaire falen.

De omsingeling van het Noorden ging door, de Spanjaarden veroverden Grave, Venlo en Sluis, maar vooral het verraad van twee, door Leicester aangestelde Ierse Katholieke officieren, die Deventer en de Staatse schansen bij Zutphen in januari 1587 overleverden, deed de beweging tegen Leicester sterk toenemen. De landvoogd, getergd en gecompromitteerd, greep daarop naar andere middelen om zijn gezag te handhaven en te verstevigen. Ook daarmee had hij geen succes, noch met zijn pogingen om Prins Maurits en Oldenbarneveldt gevangen te nemen, noch met zijn aanslagen op enkele Hollandse steden. In december 1587 keerde hij terug naar Engeland en deed in januari 1588 afstand van de regering bij een akte, die eerst in april d.a.v. in Holland aankwam.

Het tijdvak tussen het vertrek van Leicester en diens afstand is een periode van nagenoeg regeringloosheid geweest. De toestand was dreigend en het land vol beroering. Het slecht betaalde krijgsvolk werd opstandig en vond in de eed aan Leicester een voorwendsel tot ongehoorzaamheid. De Engelse troepen vooral hadden maling aan de Nederlandse overheid. Op een tiental plaatsen barstte muiterij onder de troepen uit, o.a. te Geertruidenberg, Veere en Heusden.

Ook te Willemstad had in april 1588 een Engelse militair, Robert Sucquet (ook wel: Sacquet of Sucket) getracht zich in naam van de Koningin van Engeland meester te maken van de vesting, door het garnizoen tot muiterij aan te zetten.²⁹ Hij had daartoe contact gezocht met enige soldaten, die — terwijl zij op wacht zouden staan — hem moesten helpen om de gouverneur De Liere te arresteren ("verseeckeren"), en de overige officieren uit de stad te verjagen. De in vertrouwen genomen soldaten hebben het spelletje even meegespeeld, maar toen ze eenmaal voldoende van de plannen van Sucquet wisten, lichtten ze de gouverneur in. De Liere liet de Engelsman onmiddellijk verhoren, en hem na zijn bekentenis gevangelijk naar Den Haag vervoeren, waar hij over-

geleverd werd aan Prins Maurits. De gouverneur oordeelde het niet verstandig om de verrader in Willemstad zelf te doen berechten; hij vreesde moeilijkheden, of, zoals het geformuleerd werd: "om te vermijden eenich ander inconvenient dat aldaer hadde mogen vallen". De Staten-Generaal kozen het zekere voor het onzekere en zonden onmiddellijk geld om de soldaten een maand te betalen, om zodoende de muitერი, die door Sucquet was voorbereid, de kop in te drukken. Sucquet werd in den Haag opnieuw verhoord, waarbij hij bekende voornemens te zijn geweest met behulp van een aantal soldaten, Willemstad aan Parma over te leveren; hij zou die soldaten vanuit Dordrecht hebben gezonden en die moesten doen of zij in naam van de Koningin van Engeland handelden.

Sucquet werd ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Van al de door muitერი in gevaar gebrachte plaatsen is alleen Geertruidenberg door de bezetting onder de Engelsman Wingfield aan Parma overgeleverd. Overal elders werd — zoals te Willemstad — de krijgstucht hersteld en van de soldaten werd een nieuwe eed verlangd, die hen voor het vervolg bond aan de Staten en aan Prins Maurits.

De Liere en het Turfschip van Breda

Eind januari 1590 zond Emmery de Liere vanuit Willemstad een deputatie naar Prins Maurits bestaande uit Frederik van der Heijden en Anthony Criecke, om aan de Prins de toestand op het eiland van Willemstad uiteen te zetten en te bewerkstelligen dat enkele goede voorzorgen zouden genomen kunnen worden om een inval van de Spanjaarden te voorkomen. Hij vroeg in een brief aan Jan de Loecker en Cornelis Adriaens, beide burgemeesters van Klundert, om zich in Den Haag bij de Willemstadse delegatie te voegen, om deze zodoende te versterken. De Liere achtte het nodig dat de schans van Nieuw-Gastel werd herbouwd, en dat er aan de verdere verdediging van West-Brabant aandacht zou worden besteed.³⁰ Ongetwijfeld maakten deze maatregelen een deel uit van het plan dat Prins Maurits met betrekking tot Breda en Steenberg had. Want zeker is het dat Emmery de Liere nauw betrokken is geweest bij het legendarische huzarenstukje, dat bekend is geworden als "het Turfschip van Breda" in 1590. Het fort Noordam, van waaruit de troepen voor Breda werden ingescheept, ressorteerde onder zijn gouvernement en ook soldaten van het Willemstadse garnizoen werden in het turfschip ingescheept. Dertien militairen van de compagnie van De Liere, waaronder kapitein Matheus Helt³¹ en de kapitein Charles Lambert, behoorden tot de bemanning van het schip.³² Op 26 februari 1590 was Prins Maurits voor de laatste voorbereidingen in Wil-

DEFENCE
DEMMERY DE
LYERE, GOVERNEUR
DE WILLEMSTADT, CONTRE
ce qu'a pleu à feu Monsieur de St. Al-
degonde publier tant de bouche, que
par certain liuret intitulé *Respon-
ce Apologetique*, au desavan-
tage de son honneur & de
ses Ancestres.

*A Messieurs les Estats Generaux des
Provinces Unies des Pays-Bas.*

A LA HAYE
Imprimé par Albert Henry.

M. D. XCIX.

*Titelpagina van het „Wederwoord” van
Emmery de Liere.*

(zie tekst pag. 101, alsmede noot 46 op pag. 112).

lemstad aangekomen. Van daaruit zal hij naar Klundert zijn vertrokken om vanuit die vesting het resultaat af te wachten.³³ De Liere zal hem vergezeld hebben want hij was ook gouverneur van Klundert.

Na het welslagen van de list bedankten de Staten-Generaal op 6 maart Prins Maurits uitvoerig voor de verovering van Breda, maar zij verzochten hem tevens zich onmiddellijk naar Willemstad te begeven en zich daar voorlopig op te houden, omdat hij in die stad gemakkelijker door de Staten-Generaal en de Raad van State bereikt kon worden.³⁴ Ook de bemanning van het turfschip verbleef na de geslaagde tocht nog in Willemstad.³⁵ Ongewijfeld was dit een verantwoordelijke maar ook een eervolle periode voor de militair De Liere. Overigens komen we zijn naam in de krijgsgeschiedenis niet veel tegen.

Uit de archieven blijkt alleen terloops dat hij zich met zijn compagnie geweed heeft bij de aanslag van Graaf Karel van Mansfelt op de schans van Noordam in 1590, toen deze de Barlake-schans poogde te passeren.³⁶ Ook het kasteel van Zevenbergen werd door De Liere ingenomen; 36 van zijn soldaten hadden daarbij hun wapens verloren en De Liere vroeg om in de aan de aanvulling daarvan verbonden kosten tegemoet te komen. Hiervoor zouden de soldaten een vergoeding ontvangen van de helft vande aankoopsom. De Staten konden echter niet besluiten aan de gouverneur binnen het fort Noordam een stukje erf van 16 voet bij 32 voet af te staan, waarom De Liere gevraagd had; hij wilde daar een klein huis bouwen "tot gerief van de Passagiers".³⁷

Dat Emmery de Liere met Heraugières in 1595 een vergeefse aanslag op Bergen op Zoom zou hebben gedaan, zoals door G. G. van der Hoeven wordt vermeld,³⁸ komt onwaarschijnlijk voor, omdat Bergen op Zoom zich toch altijd vroom heeft gehouden en tijdens de Tachtigjarige oorlog niet door de Spanjaarden veroverd is geweest. Niet onaannemelijk is dat bedoeld wordt op de pogingen om dat gedeelte van het Markiezaat, dat in Spaanse handen was, te brengen onder het gezag van de Staten-Generaal en op de hulp die door het Willemstadse garnizoen is gegeven bij het ontzet van Bergen op Zoom in het najaar van 1588.³⁹

Ook kreeg De Liere in augustus 1605 de opdracht de bedoelingen van de vijand in Brabant na te gaan door het inzetten van vertrouwde spionnen.⁴⁰ Overigens kan hij in de periode van zijn gouverneurschap moeilijk door militaire daden hebben uitgeblonken, want de aan hem toevertrouwde vestingen en forten werden practisch niet bedreigd en voor de andere krijgsv verrichtingen zal

hij alleen maar assistentie hebben verleend door het beschikbaarstellen van (een gedeelte van) zijn compagnie. Waaraan De Liere de reputatie van houwdegen ontleende is dan ook niet duidelijk.⁴¹

Polemiek met Philips Marnix van St. Aldegonde

Emmery de Liere zal echter de grootste bekendheid krijgen door een aan hem toegeschreven pamflet. In het kort volgt hier de voorgeschiedenis.

In 1595 verscheen te 's-Gravenhage van de hand van Marnix van St. Aldegonde een bestrijding van de leerstellingen van de spiritualisten (door Marnix "geestdrijvers" genoemd, waartoe ook de Davidjoristen behoorden), onder de titel "Ondersoekingende ende grondelijke wederlegging der Geestdrijverische leere."

In het voorwoord, met een opdracht aan de Staten-Generaal, drong de auteur erop aan maatregelen van overheidswege tegen deze leer te nemen, welke leer zijns inziens geheel onderdrukt en verdelgd diende te worden. In deze voorrede keert hij zich speciaal tegen "sommige teere menschen" die schromen om de boze ketters "met uytwendige lichaemycke straffen ende boeten" te matigen of te bedwingen. Marnix vermaande de Staten-Generaal, degenen die hij geestdrijvers en libertijnen noemde, tot de doodstraf te veroordelen, zonder onderscheid te maken.⁴²

Hiertegen verscheen o.a. in maart/april 1597 een in het Frans geschreven antwoord, getiteld "Antidote ou contrepoisin contre les conseils sanguinaires et envenimez de Philippe de Marnix Sr. de St. Aldegonde" door een "Gentilhomme allemand, studieux à la paix et amateur de la liberté Belgique". Algemeen werd aangenomen dat deze "duitse edelman" niemand minder was dan de gouverneur van Willemstad, Emmery de Liere.⁴³ In dit pamflet — dat door dr. C. Kramer opnieuw is uitgegeven, voorzien van een uitvoerige inleiding en aantekeningen — wordt niet alleen Marnix van St. Aldegonde, doch worden ook de predikanten lelijk afgeschilderd. De auteur van de Antidote toont zich in dit geschrift een navolger en verdediger van de gedachten van Sebastiaan Franck, een typisch individualist met spiritualistische en mystieke invloeden en sterke reserves tegen de institutionele kerk.

Het antwoord hierop was "Response Apologeticque de Philips de Marnix á un libelle fameux" in 1598.⁴⁴ Ofschoon de naam De Liere in dit antwoord niet genoemd wordt, laat Marnix er voor ingewijden geen twijfel aan bestaan wie hij voor de auteur van de Antidote aanziet. De eer van de familie De Liere stond hiermee op het spel, want zowel de gouverneur zelf als zijn vader werden in

dit pamflet niet fraai voorgesteld, terwijl Marnix op andere wijze beledigende opmerkingen maakte ten opzichte van de familie De Liere. Marnix verdedigde in dit antwoord niet alleen zijn houding tegenover de geestdrijvers, maar ook nogmaals zijn omstreden houding bij de overgave van Antwerpen.

Strubbelingen en zijn Wederwoord

Het is ook in 1598 dat de gouverneur ernstige moeilijkheden veroorzaakt, die uitmonden in een schorsing uit zijn ambt. Hij heeft in dat jaar hevige ruzie gekregen en deze ten stadhuize van Willemstad uitgevochten met de rentmeester van prins Maurits, tevens burgemeester van de stad, Frederik van der Heijden. De Willemstadse predikant, Lambertus Sanders, bracht dit feit ter kennis van de classicale vergadering te Dordrecht en knoopte er tevens bij aan dat De Liere ook verdacht werd van het schrijven van de Antidote.⁴⁵

De schorsing uit zijn ambt van gouverneur ontlokte De Liere zijn "Wederwoord".⁴⁶ Dit werd op 28 januari 1599 aan de Staten-Generaal met een begeleidend schrijven aangeboden. Marnix van St. Aldegonde was inmiddels op 15 december 1598 overleden.

In de aanbiedingsbrief merkte De Liere op dat volgens een oud gezegde een man die belast is met enige publieke taak niet alleen vrij moet zijn van elke ondeugd, maar ook van elke verdenking; daarom had hij niet kunnen nalaten zich te verdedigen tegen het-geen de heer van St. Aldegonde tegen hem en de zijnen had gepubliceerd. Uitdrukkelijk stelt De Liere in zijn wederwoord dat hij niet uit bitterheid schrijft, noch met de bedoeling iets ten nadele van de heer van St. Aldegonde te zeggen: "Ende hoe sou'ick het willen, daer ick gheloove dat hij mijn vrundt geweest is". En iets verder wijst hij weer op de oude vriendschap met Marnix, een vriendschap die ontstaan zal zijn in de tijd dat zij beiden vertrouwensmannen waren van Willem van Oranje. De Liere herinnert eraan dat hij geen schrijver van professie is, doch dat hij eerder met een vriend per brief heeft gepolemiseerd over de vraag of men de ketters al dan niet tot de doodstraf moest veroordelen, welke vraag hij ontkennend beantwoordde en altijd ontkennend beantwoord had. Hij was erbij tegenwoordig geweest, toen wijlen Prins Willem, die deze mening eveneens was toegedaan, "daer over een volle tafel" had gediscussieerd met Marnix van St. Aldegonde.⁴⁷

Fel neemt hij het op voor zijn voorouders en familieleden, en vooral voor zijn vader, waarvan hij schrijft, dat deze na de vlucht uit Antwerpen in Straatsburg de eervolle functie kreeg toegewezen van Meester van de Raad, een onderscheiding die nooit vóór hem

een vreemdeling had ontvangen, en die in Straatsburg open hof hield, twintig jaar lang, voor alle lieden die uit de Nederlanden kwamen. Uit dit wederwoord lezen we ook dat De Liere door de Prins van Oranje eerst is opgenomen als een van diens "Domestrycke Edelluyden" en enkele jaren daarna bevorderd werd tot "Escuyer"; ofschoon hij een der jongste dienaren van de Prins was heeft deze hem zeer eervolle opdrachten gegeven.

Uiteindelijk vereerde de Prins hem tenslotte met het gouvernement van het eiland en de vestingen Klundert en Willemstad. Overigens vinden we in dit weerwoord geen enkel woord over de schorsing uit zijn ambt, of over de specifieke Willemstadse moeilijkheden.

Reeds op 5 februari d.a.v. sprong Prins Maurits voor De Liere in de bres. De Prins was van mening dat De Liere moest worden gepardonneerd wegens het slaan van de rentmeester en dat hij in zijn ambt moest worden hersteld, temeer omdat hij inmiddels met Van der Heijden was verzoend.⁴⁸

De Staten-Generaal besloten nog enkele dagen te wachten met een beslissing. Men wilde eerst zien of nog iemand zou komen opdagen die iets ten nadele van De Liere naar voren zou brengen.

Op 12 februari kwamen de Staten-Generaal echter al tot de conclusie dat er geen enkel bewijs was dat De Liere de auteur van het pamflet Antidote was; het hoog college liet het aan de zorg van Prins Maurits over om de gouverneur weer in zijn functie te herstellen. De kinderen van Marnix van St. Alegonde werden wel gemachtigd om een rechterlijke vervolging tegen De Liere in te stellen; uit niets kan echter worden afgeleid dat zij dat ook gedaan zouden hebben.⁴⁹

Was deze affaire dus naar genoegen opgelost, moeilijker waren de predikanten van de classis Dordrecht te bevredigen. De zaak-De Liere kwam 26 maart 1599 in de classisvergadering ter sprake.

De classis zat met het geval erg verlegen, zeker na de gunstige uitspraak van de Staten-Generaal en de rehabilitatie van De Liere door Prins Maurits.⁵⁰ De kerkeraad van Willemstad had De Liere het Avondmaal ontzegd. De classis wenste recht aan allen te doen geschieden, achtte De Liere schuldig en het over hem gewezen kerkelijk vonnis derhalve verdiend. Gezien de ernst van de beide feiten "waarvan d'eerste (d.i. de vechtpartij v.N.) notoir ende publijck is, ende d'ander (d.i. de kwestie van het pamflet v.N.) vorder staet te ondersoecken" werd besloten de zaak tot de volgende classisvergadering aan te houden. Ondertussen bleef De Liere van het Avondmaal uitgesloten.

Zonder de bedoeling te hebben de uitspraak op de lange baan te schuiven, wenste de classis in de vergadering van 20 april 1599 voorlopig af te wachten om te zien of de erfgenamen van Marnix van St. Aldegonde de gerechtelijke procedure tegen De Liere zouden aanspannen. De classis wilde hem niet van het Avondmaal weren, doch de Liere moest dan eerst bereid zijn "schuldbekeninge van sijn gevecht naer ordeninge der kercke" te doen. Verder zou hem afgevraagd worden of het boekje Antidote zijn werk was en "off hij niet en verwerpt alle seckte der Libertijnen, David Joristen ende alle andere, item off hij de Lere welcke alhier geleert wert niet en bekent de eenige ware volcomene Leer der salicheyt te zijn". De gouverneur weigerde hierop in te gaan; de classis lichtte Prins Maurits in, maar ook deze liet de zaak verder wijselijk rusten. In de vergadering van de classis van 1 augustus wordt de zaak-De Liereweer aangehouden; nadien wordt er niets meer van vernomen.⁵¹

Ongetwijfeld zal het aan de machtige invloed van Maurits te danken zijn dat ook deze kwestie onbeslist bleef.

Ofschoon De Liere in zijn wederwoord ontkende de schrijver van Antidote te zijn geweest, heeft dr. C. Kramer in zijn aan deze zaak gewijde dissertatie op even ingenieuze als overtuigende wijze aangetoond dat Emmery de Liere inderdaad de auteur moet zijn geweest.

Het is juist in deze tijd dat de moeilijkheden over het serviesgeld weer oplaaiden, waarin Prins Maurits echter weer ten gunste van de gouverneur bemiddelde.⁵² Toch moet De Liere de moeilijkheden met de Willemstadters in het algemeen en met de kerkeraad in het bijzonder spoedig zijn vergeten, want voor de Willemstadse koepelkerk schonk hij een raam met zijn wapen.⁵³

De inpoldering van Dinteloord

Naast de vele beslommingen die zijn functie meebracht had De Liere blijkbaar voldoende tijd en aandacht voor zijn privé-aangelegenheden. In 1604, toen Maurits bij Willemstad 10.000 man infanterie en 1500 ruiters verzamelde om een laatste poging te doen om Oostende te redden, vinden we De Liere elders terug, wanneer hij in het in te polderen Prinsenland een kavel van 75 gemeten koopt.⁵⁴ Er was op deze bedijking veel kritiek, zowel van de zijde van enige Zeeuwse polderbewoners als van stedelijke magistraten, vooral van Middelburg en Zierikzee. Ook de bewoners van Klundert en Ruigenhil stonden er niet onverdeeld gunstig tegenover.⁵⁵ Welke deze bezwaren precies waren, blijkt nergens

uit. Zelfs de tussenkomst van Maurits werd wenselijk geoordeeld om deze door zijn halfbroer Prins Philip Willem geëntameerde bedijking door te zetten: "ende sal hiermede Sijne Excellentie ende de geheele huise van Nassau een aengename vriendschap geschieden". Beide oranjetelgen kregen direct de volle steun van De Liere; deze wendde al zijn invloed aan, opdat de bewoners van Ruigenhil, Klundert en omgeving hun oppositie niet zouden doorzetten.⁵⁶ Ook ging De Liere — met succes — de Staten van Zeeland overreden.

Bij Johan Baptist Keeremans, eerste raad van Prins Philips Willem, drong hij in een memorie van 1 december 1604 aan op het doen graven van een kanaal tussen het te stichten dorp Dinteloord en de Roosendaalse vliet.⁵⁷ De verkeersroute zou dan verlegd worden van Oudenbosch naar Roosendaal, met andere woorden van het gebied van de Markies van Bergen op Zoom naar het gebied van de Oranjes. Tot dan toe liep de handelsweg van Antwerpen naar de Nederlanden over land tot Oudenbosch en vandaar over water naar Dordrecht. De Schelde was immers sinds de val van Antwerpen in 1585 afgesloten. Van Ham veronderstelt dat dit plan van De Liere nooit serieus is behandeld, omdat men in Holland niet veel voor een dergelijke bevoordeling van het Antwerpse handelsverkeer zal hebben gevoeld.⁵⁸ De Mark-Vlietverbinding is daarom tot nog toe steeds actueel gebleven. De Willemstadse gouverneur komt de eer toe als een der eersten op de mogelijkheid en wenselijkheid te hebben gewezen.

Dat De Liere — die in genoemde memorie blijk geeft zeer goed op de hoogte te zijn van de economisch-geografische situatie van de streek — zich voorstelde zowel de belangen van Philips Willem als van de toekomstige bewoners van Dinteloord te dienen, kan worden afgeleid uit het slot van zijn betoog waarin hij schrijft dat dit plan is "au grand profit de Son Excellence, commodite pour les habitants, et singulièrement à l'avancement de population du dite village (dit is Dinteloord v.N.)". Als eigenaar van gronden in de nieuwe polder zal De Liere ook wel met zijn eigen belangen rekening hebben gehouden.

Het is ook weer De Liere die in een brief van 14 maart 1605, Keeremans voorrekende wat de aanleg van de buiten- en winterdijk zou moeten kosten, hoe deze moest aansluiten op de polderdijk van Nieuw-Gastel en op welk tijdstip naar zijn mening met de werkzaamheden het beste kon worden begonnen.⁵⁹

Ook uit dit stuk blijkt dat De Liere zich verbaasd goed georiënteerd had omtrent de bedijking en de daarmee verband houdende problemen en het illustreert duidelijk zijn ruime belangstelling in het wel en wee van het gewest.

Een raadsel rond de Rapsodyes

Deze belangstelling strekte zich ook op andere terreinen uit. Aan Pieter Schaep, Raadsheer van de Staten van Holland bij de Admiraliteit van Zeeland te Middelburg, schreef hij op 20 december 1604 vanuit Willemstad ("Guillaumville") een brief, waarin hij verzocht aan de stadsbode zijn "Rapsodyes" na lezing mee terug te geven.⁶⁰ Uit een door de zoon van Schaep op de brief gestelde notitie blijkt dat de Rapsodyes een aantal herinneringen en verhalen betrof door de Liere geschreven over de meeste merkwaardige zaken uit de oorlog en over het bestuur van de Verenigde Provinciën. Dit werkje zou De Liere hebben laten verbranden door zijn zoons, zoals een van hen tegenover Schaep jr. had verklaard.

Wellicht is de inhoud wat gevaarlijk geweest en we denken dan direct aan de strijd tussen Arminius en Gomarus, tussen remonstranten en contra-remonstranten, tussen gematigde hervormers en felle calvinisten. Helaas moeten we gissen naar de inhoud van het werkje, maar uit het vorenstaande is wel duidelijk aan welke zijde de ruimdenkende De Liere stond. Toen het kerkelijk geschil ook een politiek geschil werd tussen de grote leiders van de Republiek Oldenbarneveldt en Maurits, was het waarschijnlijk verstandig om de Rapsodyes te laten verdwijnen, waardoor voorgoed een stuk verloren ging dat ons iets meer over De Liere zou kunnen leren.

Op het eind van zijn leven heeft hij de strijd tussen Oldenbarneveldt en Maurits nog meegemaakt tot en met de arrestatie van eerstgenoemde. Voor de veroordeling viel, was De Liere echter al overleden.

Eervolle opdrachten

Dat De Liere een belangrijk personage was kunnen we ook afleiden uit het feit dat hij werd uitgekozen om met de luitenant-admiraal Jacob van Wassenaer, heer van Obdam, het Spaanse gezantschap dat naar Holland was gekomen voor de vredesonderhandelingen, van Den Haag naar Antwerpen te begeleiden.⁶¹

Ook zijn benoeming tot (waarnemend) president van de Hoge Krijgsraad in 1609 doet zien dat De Liere het vertrouwen van zijn overheden had; weliswaar was deze benoeming voorlopig, maar hij heeft de functie uitgeoefend tot zijn overlijden.⁶²

Dit alles zal er toe hebben geleid dat de Willemstadse gouverneur vaak in Den Haag moest zijn, waar hij dan ook op 13 juni 1612 een huis voor zich kocht in de Nobelstraat.⁶³ Het Twaalfjarig Bestand zal hem minder aan zijn functie van gouverneur hebben gebonden.

Opmerkelijk is dat een besluit van 17 oktober 1611, waarbij de kwartiermeesters van de Ruigenhil en Heiningen het serviesgeld met ingang van 1 januari 1611 opzegden, zonder verdere opmerkingen of toelichting in het Register van besluiten van de Magistraat van Willemstad is doorgehaald; we kunnen daaruit concluderen dat de kwartiermeesters op de dwalingen huns weegs zijn teruggekeerd. Wel verzochten zij in het doorgehaalde besluit aan de gouverneur hun beslissing "int goede aen te nemen ende de groote armoede vande de gemeyne huyslyuden in te sien".; de beslissing werd gemotiveerd door de vele klachten van de ingezetenen over de grote lasten die men moest opbrengen, zoals voor de generale middelen, de honderdste penning, logiesgeld voor de militairen van het garnizoen enz.⁶⁴ Zijn testament maakte De Liere in den Haag en wel op 16 januari 1613 voor de notaris Pieter Christiaensz. Bor, de bekende Nederlandse geschiedschrijver, met wie hij waarschijnlijk zeer bevriend was. Bor was aanvankelijk ook aangewezen als een van de executeurs van het testament, doch werd later bij een codicil, opgemaakt voor de notaris Jacob Ketting, vervangen.⁶⁵ Dank zij dit testament en dit codicil kunnen we ons een idee vormen omtrent het milieu waarin De Liere verkeerde. Hij behoorde toen zeker tot de elite van Den Haag.

Slot

De Liere is in Den Haag op 6 december 1618 overleden en werd aldaar begraven in de Grote of Sint Jacobskerk, waar zijn grafzerk nog aanwezig is.⁶⁶ Zijn weduwe, Elisabeth Booms, overleefde hem nog veertien jaar en zij vond haar laatste rustplaats in de koepelkerk te Willemstad; haar monumentale grafzerk, met daarop de familiewapens De Liere en Booms, vindt men nu in het lindenlaantje op het kerkhof, dat toegang geeft tot de hoofdingang van de kerk.

Het beeld dat we van De Liere na het vorenstaande krijgen is dat van een bekwaam militair, trouw aan de zaak van Oranje en van de Staten en door deze dan ook hoog gewaardeerd en geprotegeerd. Zijn werkzaamheden in dienst van Prins Willem I zijn ongetwijfeld een uitstekende leerschool geweest. Hij was in de moeilijkste tijd van diens leven in de onmiddellijke nabijheid van deze strijder voor de zaak der Nederlanden en van de gewetensvrijheid. Hij was een scherpzinnig man; in godsdienstzaken zal hij behoord hebben tot de aanhangers van de zeer gematigde Wederdopers en was hij in feite een humanist, die veel meer waarde hechtte aan een goed christelijk leven dan aan de

christelijke leer. Zijn ideaal was hetzelfde als dat van zijn leermeester Willem de Zwijger: verdraagzaamheid tussen de godsdiensten, een ideaal dat in die tijd nog door bijna niemand begrepen werd. Hij had ontegenzegglijk een diep religieus gevoel. De Liere was ook iemand met een persoonlijk gezag, een geboren regent, die de inwoners van zijn district behandelde met een standvastigheid die grensde aan strengheid. Hij had vele invloedrijke relaties, waaronder naast de Oranjes b.v. een Christiaan Huygens, die hem ongetwijfeld meermalen terwille zijn geweest. Bovenal was hij een toegewijd, gehoorzaam en goedwillend commandant en gouverneur, die op zorgzame wijze heeft uitgevoerd wat van hem werd verlangd en die aan het eiland van de Willemstad rust gaf in de periode dat hij het gouverneursambt bekleedde. Ongetwijfeld is hij dan ook een oud-streekgenoot en -gezagsdrager, die verdiend heeft dat zijn herinnering voortleeft.⁶⁷

C. A. I. L. VAN NISPEN

AANTEKENINGEN

Bij de samenstelling van dit artikel is vooral gebruik gemaakt van :
C. Kramer, *Emmery de Lyere et Marnix de Sainte Aldegonde; un admirateur de Sébastien Franck et de Montaigne aux prises avec le champion des calvinistes néerlandais, waarin opgenomen : (Emmery de Lyere) : Antidote ou contrepoison contre les conseils sanguinaires et envenimez de Philippe de Marnix Sr. de Ste. Aldegonde; (den Haag: 1971).*

F. J. G. ten Raa en F. de Bas, *Het Staatsche Leger 1568—1795, delen I—III (Breda 1911—1915).*

P. Bor, *Oorsprongk, begin en vervolgh der Nederlandsche oorlogen, beoerthen en borgerlijke oneenigheden, 4 dln., (Amsterdam 1679—1684);*

C. Brandt, *Historie der Reformatie, 4 dln., (Amsterdam 1677—1704).*

Gebruikte afkortingen :

ARA = Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage

RAH = Rijksarchief te 's-Hertogenbosch

GA = Gemeentearchief

- 1 In plaats van de Liere wordt ook wel gelezen: van Liere, de Lyere, de Lier; zelf ondertekende hij als "de Lyere".
- 2 Het Staatsche Leger, deel I, p. 250 en G. A. Willemstad XIII/C 137, waarin als jaar van benoeming tot goeverneur 1583 wordt genoemd: "alsoo het sijn Princelicke Excie hooch. mem: belieft heeft gehad den voorsz. Gouverneur in den jaeren vytien hondert dryentachtich te committeren tot het Gouvernement deser Eylanden".
Na het overlijden van Prins Willem van Oranje besloten de Staten van Holland op 14 juli 1584 dat "de Compagnie van Capiteyn Lier, leggende in Willemstadt den Eedt afgenomen sal werden van wegen die van Hollandt, Zeelant ende Utrecht, ende andere Provincien met hen geunieert (ARA, Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. nr. 20, p. 401).
- 3 zelf schrijft De Liere over zijn taakopvatting in mei 1586 aan Prins Maurits in een request voorkomende in GA Willemstad onder XIII/C 137: "Ende alsoo de suppliant niet en pretendeert hem te bemoeyen met eenighe saecken concenterende t feyt van de Justitie, Bidt hy daeromme dat Magistraet ende Officiers der voorsegde plaetsen (Klundert, Fijnaart en Willemstad, vN) desghelijks oock niet en ordonneren in saecken Politicque ende den Oorloghe aengaende, sonder met hem te voren te communiceren ende dat tot dyen effecte hy hem sal vinden in haer Collegie telcken ende soo langhe daer sulcke saecken sullen gehandelt worden op dat tusschen hem en haerluyder in alles te beter correspondentie mochte onderhouden werden, want het kennelyck is dat de Politie ende Crijghsaecken in eener Stede alsoo aan malcanderen dependeren ende gehecht sijn principaelyck in den persoon soo tot kennis van beyden te draghen gestelt is datse niet sonder misverstand ende onordeningh van malcanderen gesepareert worden".
- 4 De Liere zelf wijst er b.v. in zijn na te noemen "Wederwoord" op, dat zijn grootvader Nicolaas de Liere en twee van diens broers, terzelfder tijd respectievelijk markgraaf van Antwerpen, amptman en burgemeester van Antwerpen waren. Zijn oom Jan de Liere maakte deel uit van de Raad van Oorlog van Karel V, was ook capitein van een compagnie en luitenant van het Gouvernement van Luxemburg. Volgens Jona W. te Water, *Historie van het verbond ende smeekschriften der Nederlandsche edelen deel IV (Middelburg 1796)*, p. 206, zou de vader van Emmery de Liere in het jaar 1566 het Verbond der Edelen hebben getekend; in dit boek is ook een stamreeks van de familie De Liere opgenomen op pagina 204—207.

- 5 David Jorisz. (Brugge-Bazel 1556), profeet van de Wederdopers. Uit Delft, waar hij als glasschilder werkzaam was, werd hij wegens protestantse sympathieën verbannen. Hij kwam daarna in aanraking met de wederdoper Melchior Hoffman en werd een voorman van de beweging van de Wederdopers. Hij trachtte de verschillende stromingen met elkaar te verzoenen beschouwde zich als een nieuwe Messias en predikte een wereldse leer. In 1544 werd David Joris te Antwerpen gesignaleerd. Samen met enkele volgelingen moest hij uit deze stad vluchten; tot deze volgelingen behoorden personen uit voorname patriciërsgezachten, o.a. De Liere.

Dat er nauwe banden tussen de familie De Liere en de familie van David Joris waren wordt gedemonstreerd door het huwelijk in 1565 van een zuster van Emmery, Anna, met de derde zoon van David Joris, die toen de naam "von Bruck" of van Brugge, had aangenomen. Op dit huwelijk doelt De Liere kennelijk in zijn na te noemen "Wederwoord" als hij het heeft over "sekere heymelycke Alliantie in ons huis gheschiet... nu meer dan dertigh jaren geleden".

David Joris is in 1556 te Bazel gestorven. Na zijn dood werd aldaar pas zijn ware identiteit bekend; zijn lijk werd toen opgegraven en verbrand. Zijn Antwerpse vrienden moesten toen Bazel verlaten. De familie De Liere was echter reeds eerder naar Straatsburg vertrokken. De secte van David Joris werd door de overheid als "la plus méchante et brutale" beschouwd en moest worden uitgeroeid. De andere wederdopers (o.a. Menno Simons) wezen zijn leerstellingen af.

- 6 E. J. Haslinghuis in zijn bijdrage "Hofstaat en Hofleven van Prins Willem I", p. 283, opgenomen in "Prins Willem van Oranje 1533—1933" (Haarlem, 1933).
- 7 G. Groen van Prinsterer: Archives ou Correspondance inédite de la Maison d'Orange Nassau, 1re serie, tome VI, p. 302 (Leiden 1839): "...kan ich E. L. niet verhalten wy das der Marckgraff von Haveré morgen oder eubermorgen nach Engelant wirt sigen, undt het gerne das mein Vetter, Graf Willem, mit im zug. Weil nou mein Herr Vatter schet das mein Vetter grosen lusten hat in Engelant zu sein... so hat im me her verlehe undt hat im Lier mit geben, welges ich wol erfreit ben, den es ist eyynn feinner vom adel undt gottfeurchtig, wy E. L. gesehen haben; wan im mein Vetter Graf Willem folcht, wy ich niet sweiffel das er doen wert, so wert er gewis nieiks beus leren" en p. 309, na het vertrek naar Engeland: "E. L. dürffen kein sorg vor im haben, ich weis Lier wert woll achtung auff im nemen, wy ich im auch gebeten hab, und er hat mir's auch verheisen".
- 8 G. Groen van Prinsterer, alsvoor p. 655 tot en met 657. Vanuit Antwerpen schrijft Willem van Oranje op 13 juli 1579 aan zijn broer Graaf Jan van Nassau "Die andere püncten die E.L. mit dem von Lier unsz übergeschickt haben betreffendt, wollen wir derselbigen auff alle in kurtzem eine eigene instruction zuschicken." De Prins had op 23 juni 1579 De Liere naar zijn broer gezonden "pour vous faire entendre quel est l'estat de la ville de Maestricht, et ce qui me semble que nous pouvons faire pour ladite ville".
Zie ook de brief van E. de Lyere aan Graaf Jan van Nassau van 13 juli 1579 op pag. 655—657.
- 9 Zie voor Duifhuis o.a. G. Brandt, Historie der Reformatie deel I, blz. 613—621.
- 10 H. J. P. van Alfen, Dagregister van 's Prinsen Levensloop p. 446; bijdrage in Prins Willem van Oranje 1533—1933 (Haarlem, 1933).
- 11 P. Bor, Historie der Nederlandsche Oorlogen, deel II, boek XIV, blz. 185 en G. Brandt, Historie der Reformatie, deel I, blz. 656.

- 12 C. Kramer, *Emmery de Lyere et Marnix de Sainte Aldegonde*, p. 97.
- 13 alsvoor; deze brief is in extenso opgenomen in het Antwerpsch Archievenblad 2e reeks, jg. 8, 1933, blz. 219—220.
- 14 ARA, Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. nr. 19, fo. 455; missive aan de Gouverneur van de Clundert: "...Uwer E. by desen wel willen vermanen ende ordonneren, tot afbreuck van den Vyandt, alle de Huyslyuden ten platten Lande, op de frontieren van Hollandt geseten, te belasten, met al hare Bestialen ende Goederen hen te begeven binnen Eenighe Steden van Hollandt, ende voorts te doen procederen tot devastatie ende afbrandinge van alle de Dorpen ende plaetsen in den Lande van Breda, ende elders onder den Vyandt geseten, daer toe by Uwer E. alle uytterste devoir gedaen sal werden, sonder met deselve daer inne omme eenige Brandtschattinge ofte andersints te conniveren; belettende in allen gevalle alle toevoer aen den Vyandt, sonder daer van eenigsints in gebreke te blijven."
- 15 ARA, Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. nr. 19, fo. 514 dd. 24 augustus 1584.
- 16 ARA, Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. nr. 19, fo. 520—521 dd. 29 augustus 1584. Dat de Graaf van Hohenlohe in die periode te Klundert verbleef blijkt ook uit GA Klundert, inv. 1472.
- 17 ARA; Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. nr. 20, fo. 525 en 526.
- 18 F. F. X. Cerutti, *De heerlijkheid en het dorp Niervaart en de stad Klundert in het verleden* (1939), p. 30 en A. Hallema, *Tien jaren uit de geschiedenis der Hervormde Kerk te Breda en in West-Brabant 1590 — ± 1600*, in *Ned. Archief Kerkgeschiedenis*, deel XXXIX aug. 1953, p. 37.
- 19 In het Staatse Leger, deel II, p. 386 wordt geciteerd uit een "Kurtze erzehlung aller der Vestungen, Bestatzungen, Kriegsvolcks und Bevehlhaber der beiden Niederländischer Kriegenden theile wie sie Ao. 1608 in Sommer gewesen" (overgenomen uit no. 619 der verzameling Handschriften van de Kon. Bibliotheek te Kopenhagen). Over Willemstad wordt vermeld: „und auff der umbblauffenden wehre (Faulsebraye) hat der Gouverneur Emmery de Lierre ein dicke dornhecke pflantsen laszen, die gegen anlauf und anschläge sehr guht." Verder wordt nog opgemerkt dat de gouverneur "hat 50 fl. Br. monatliche besoldung, darzu ihm die herrn noch ein fänlein knecht unterhalten". Zie ook ARA, Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. 20, fo. 304, waarbij de Staten van Holland Jr. de Liere ten behoeve van de fortificatie van Willemstad op 4 juni 1585 machtigen zoveel bomen te Zevenbergen te doen kappen en naar Willemstad te brengen als nodig is voor de verdedigingswerken; deze bomen waren eigendom van de gravin van Arenberg.
- 20 GA Willemstad XIII C/137, missiven van Prins Maurits met daarbij behorende stukken betreffende gerezen geschillen met Jonkheer Emmery de Liere inzake zijn serviesgeld.
- 21 GA Klundert, inv. 1484/3
- 22 GA Klundert, inv. 1484/6
- 23 GA Klundert, inv. 1484/6
- 24 GA Klundert, inv. 1485. Reeds eerder waren er klachten over het wandgedrag der soldaten; Kramer haalt op blz. 100 een brief aan van 1 december 1586 van Prins Maurits, gericht aan de Schout en Schepenen van Klundert (GA Klundert 1484/7) waaruit blijkt dat De Liere niet regelmatig in Klundert kwam, maar dit zou wel verbeteren: "mids des voorsz. Lyere presentie als hem begheven hebbende tot huwelijk merckelick staet ende apparent is te beteren".

- 25 RAH, Collectie Cuypers van Velthoven, map Willemstad, brief dd. 8 september 1587 van Emmery de Lyere aan Marten de Loecker, rentmeester te Klundert.
- 26 RAH, Collectie Cuypers van Velthoven, map Willemstad, brief dd. 10 september 1587 aan de Rentmeester te Klundert.
- 27 De Liere zal Walsingham in 1578 hebben leren kennen tijdens zijn reis naar Engeland, toen hij Graaf Willem-Lodewijk vergezelde; zie hiervoor. De brief wordt in extenso weergegeven in C. Kramer, Emmery de Lyere et Marnix de St. Aldegonde, p. 107/108.
- 28 Ook deze brief is in extenso opgenomen in C. Kramer, Emmery de Lyere et Marnix de St. Aldegonde, p. 108—109.
- 29 P. Bor, deel III, boek XXVI, fo. 40v.
- 30 RAH, Collectie Cuypers van Velthoven, map Willemstad; brief van 29 januari 1590 van Emmery de Lyere aan Sr. Jan de Loecker en Cornelis Adriaens, burgemeesters van Niervaert.
- 31 Capitein Mathijs Helt is de officier, die in het turfschip volgens het verhaal, zijn ponjaard aan de soldaten aanbod omdat hij bang was door zijn hoesten het plan te verraden. Helt werd later commandant van het fort Noordam.
- 32 P. Bor, dl. III, boek XXVII, fo. 11v; zie voor de namen van de soldaten: J. M. F. Ysseling, Map, uitgegeven door het Congres- Concert en Tentoonstellingscentrum Het Turfschip te Breda op 12 december 1969, nr. 2.
- 33 A. Delahaye, Het Turfschip van Breda toegelicht uit plaatselijke archieven in Jaarboek "De Oranjeboom", deel XI, jg. 1958, p. 85 e.v. Delahaye toont aan dat Prins Maurits in verband met de inname van Breda verbleef ten huize van de rentmeester Maerten de Loeckere te Klundert vanaf 28 februari 1590.
- 34 N. Japikse, Resolutien der Staten-Generaal van 1576—1609, deel VII (R.G.P. nr. 55), ('s-Gravenhage, 1923) p. 17 en 19. De vraag rijst waar Maurits destijds te Willemstad gelogeed heeft; dit is niet gevonden. Het is echter zeer aannemelijk dat hij te Willemstad ten huize van Emmery de Liere verbleef. "Mijn Heer de Gouverneur" bewoonde in juli 1590 blijkbaar het grootste huis van Willemstad, want hij moest het grootste aantal brandemmers en brandladders disponibel hebben blijkens GA Willemstad I/1, fo. 17. Er zijn geen concrete aanwijzingen welk pand toen door de gouverneur werd bewoond.
- 35 G. C. A. Juten, De bemanning van het Bredasche Turfschip in Taxandria 38, jg. 1931 en GA Willemstad VII A/2.
- 36 GA Willemstad III/C 137. In een ongedateerde memorie over het serviesgeld: "naementlick vanden aenslach van Graeff Carel van Mansfelt als hy geduyrende het belech vande Schanse van Noorddam poochden aenden Blaecke hierover in dese Eylanden te passeren ende Monsr. de Fresin liggende tot Roosendaal hem was beramende dese platte landen tot een groote brandtschattinge te bedwingen ende onder contributie te brengen hetwelcke te beletten naest Godt almachtig den Gouverneur een principaelse instrument geweest is..."
Zie voor de strijd om het fort Noordam in 1590 nog: Isfridus de Groot, Ord. Praem., Personen en feiten uit de geschiedenis van Zevenbergen Zevenbergen, 1937), p. 94 t/m 96, en P. Bor, deel III, boek XXVII, fo. 25. Commandant van de schans was toen Mathijs Helt. De schans werd ook door het Willemstadse garnizoen verdedigd "Die vander stadt Dordrecht verstaende des vyandts comste voor de selve schantse, sonden omtrent hondert ende dertich van haere borgheren naer Willemstadt, om dat men een deel van 't Chrychsvolk aldaer tegen den vyant soude gebruycken moghen" aldus Bor, deel III, boek XXVII, fo. 25v.

- 37 ARA, Archief Staten van Holland 1572—1795, inv. nr. 25, f. 353 dd. 13 september 1590.
- 38 G. G. van der Hoeven, *Geschiedenis der vesting Breda* (Breda 1868), p. 82.
- 39 ARA, Archief der Staten van Holland 1572—1795, inv. 24, fo. 467 dd. 3 november 1588.
- 40 *Het Staatsce Leger*, deel II, p. 80.
- 41 Zie *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* deel I, k. 1179—1180, waar, als behorende tot de kring van Christiaan Huygens (1551—1624), secretaris van de Prins van Oranje, een aantal "houwdegens" worden genoemd, waaronder Emmery de Liere.
- 42 G. Brandt, *Historie der Reformatie*, deel I, p. 799; P. Bor, deel V, boek XXXVI fo 60v.
- 43 Ook anderen lieten het geschrift van Marnix tegen de geestdrijvers niet onweersproken, en een geharnaste tegenaanval kwam ook van de zijde van Caspar Coolhaes. — De veronderstelling van Hallema in "Tien jaren uit de geschiedenis van de Hervormde Kerk te Breda en in West-Brabant" p. 38 dat de aanleiding tot de openbaarmaking van het Antidote zou moeten worden gezocht in de omstandigheid dat De Liere door de kerkeraad en classis het Avondmaal was ontzegd, terzake van een gevecht, waaraan hij had meegedaan, zijn voortdurende onenigheid met de rentmeester en het koesteren van wraakzuchtige gevoelens jegens elkeen die hem in de weg trad, is niet juist, zoals uit het hiervolgende zal blijken.
- 44 dit *Response Apologeticque* is door een zekere R.C.B. vertaald en uitgegeven onder de titel "Ontschuldiging gesteld andwoordischer wijze (door Philips van Marnix) op een schimpschrift uitghegheven in sijn afwezen sonder name des autheurs ende druckers, door een seker vrijgeest, zich gevende den naem van een Duytschen Edelman en noemende sijn voorseyt Boecxken Preservatijf oft tegenvergift enz. in 't welke de eere der Dienaren ende des Ampts des Goddelicken woords schendelicken werd versmadet". (Leiden 1599).
- 45 zie noot 43; ook C.A. Tukker, *De classis Dordrecht van 1573 tot 1609* (diss. Leiden 1965) en C. Kramer, p. 102, die verwijzen naar de *Acte der classicale vergaderingen van de Classis Dordrecht in het Archief der Nederlands Hervormde Kerk te 's-Gravenhage*: "Ten dage voorsz. heeft Lambrecht Sanders den Broeders aengedient sekere swaricheyt, nopende den persone des Gouverneurs in Willemstadt die hem sekeren tyt geleden opt Stadhuys in de plaetse der Justitie, vechtenderhandt zeer swaerlick hadde verlopen, alsoo dat hy den Rentmeester aldaer gequetzt ende soe hy niet hadde verhindert geweest, denselven (soet scheen) soude afgemaect hebben" (vergadering dd. 26 maart 1599). In dezelfde vergadering óók over De Liere "dat deselve oock seer beducht was van seker Boecxken tegen den Heere van St. Aldegonde.."
- 46 Emmery de Lyere: "Defence d'Emmery de Lyere, Gouverneur de Willemstadt contre ce qu'a pleu à feu Monsieur de St. Aldegonde publier tant de bouche, que par certain livret intitulé *Response Apologeticque*, au desavantage de son honneur et de des Ancesres. A Messeigneurs les Estats Generaulx des Provinces Unies des Pays-Bas. A La Haye Imprimé par Albert Henry. MCXCLX. Dit boekje is in het Nederlands vertaald, opgenomen in P. Bor, deel V, boek XXXVI fo. 60 als "Defensie ofte Verdediging van Emmery van Lyer, Gouverneur van Willems-Stadt, teghens 't ghene wijlen mijn Heere van S. Aldegonde belieft heeft uyt te stroyen, soo bij monde als bij seker Boecxken, gheintituleert, *Apologeticque Antworde*, tot nadeel van sijn eere ende van sijn Voorsaten. — Zie over dit twistgeschrift ook: Robert Fruin, Tien jaren uit de

- Tachtigjarige oorlog 1588—1598, 10e druk (Spectrumuitgave), blz. 235—241.
- 47 Waarschijnlijk doelt De Liere op de akte van 25 januari 1577, die Prins Willem I aan de Doopsgezinden van Middelburg heeft verleend, en waartegen Marnix zich fel heeft verzet. G. Brandt in zijn *Historie der Reformatie* haalt op p. 587—588 een brief aan van van Marnix van St. Aldegonde aan de predikant te Antwerpen Caspar van de Heijden, waaruit blijkt dat Marnix het in dit opzicht niet eens was met de Prins van Oranje en zich teleurgesteld voelde. Over deze acte was "scherp" gesproken schrijft Marnix.
 - 48 ARA, Resolutiën der Staten-Generaal, deel X, blz. 592—593.
 - 49 Onjuist is ook de mening van Hallema in "Tien jaren uit de geschiedenis der Hervormde Kerk" (zie noot 43) op blz. 38 dat gouverneur De Liere was geparenteerd aan de familie van de heer Marnix van St. Aldegonde en dat de erven van Marnix partij trokken voor de kerkelijk gecensureerde, waarbij zij ook 's Prinsen bemiddeling trachtten in te roepen.
 - 50 Zie noot 45.
 - 51 C. A. Tukker, *De classis Dordrecht van 1573 tot 1609*; p. 139 e.v.; C. Kramer, p. 105.
 - 52 GA Willemstad XIII C/137: brief van 13 januari 1600 vanuit Den Haag van Prins Maurits aan Schout, Schepenen, en Burgemeesters van Willemstad, van de Fijnaart, Ruigenhil en Heyningen. Maurits besliste dat de Gouverneur ten laste van geadresseerden "jaerlycx sal heffen ende ontvangen dryehonderd carolus guldens .. dat oock de voorsz. gouverneur hem daer mede (ende met 't gene bij hem voor gelycke servitie vande Clundert wordt ontfangen) sal tevreden houden". Daarnaast had de gouverneur recht op huisvesting in de stad. Het serviesgeld was dus al een aanmerkelijk stuk minder dan in 1585 was overeengekomen. Op 5 mei 1597 noemde Prins Maurits in een brief aan Schout, Schepenen, Kwartiermeesters van Willemstad, Ruigenhil, Fijnaart en Heyningen een bedrag van f 600,— per jaar als serviesgeld voor de gouverneur; ook dit bedrag was door Prins Maurits als bemiddelaar tussen de gouverneur en onwillige magistraten vastgesteld.
 - 53 G. C. A. Juten, *Geschieden van de Koepelkerk te Willemstad, (Bergen op Zoom z.j.)*, p. 8
 - 54 ARA, Nassau Domein Archief, inv. II, fol. 605, Gedrukte conditien en verkoopcedullen van 75 gemeten gelegen tussen de rivier Dyndel en Roosendaal ten behoeve van Jonkheer Emery van Liere, genoemd door A. Hallema in *Geschiedenis van de gemeente Dinteloord en Prinseland (Breda, 1955)*, p. 41 en W. van Ham, *De Mark-Vlietverbinding, een historisch kanaalplan, in "Brabantia"*, jg. 15, juli 1960, p. 165 t/m 172.
 - 55 W. van Ham, alsvoor, p. 168; A. Hallema, *Geschiedenis van de gemeente Dinteloord en Prinseland*, p. 61 t/m 63.
 - 56 ARA, Nassau Domein Archief, inv. II, fol. 606v; zie ook het in de noten 53 en 54 genoemde artikel van van Ham en boek van Hallema.
 - 57 ARA, Nassau Domein Archief II, fol. 606v: "Memoire pour monsieur le conseiller Keermans" dd. 1 december 1604.
 - 58 W. van Ham, alsvoor.
 - 59 A. Hallema, *Geschiedenis van de gemeente Dinteloord en Prinseland*, p. 62.
 - 60 Deze brief bevindt zich in de Bibliotheek van de Rijksuniversiteit van Leiden, ms. pap. 2 fol. de Lyere-Schaap. Door Schaap jr. is erboven geschreven: "Emerice de Liere, Gubernatoris in Willemstad Autographum Nobillissimi Viri qui litteris et armis ceteris Belli Ductoribus prae delluit" en in de marge: C'estoyent, Mémoires et relations des choses

les plus remarquables de nostre Guerre Civile et gouvernement des Etats Generaux des Provinces Unies etc. Lesquelle l' Autheur, considerant l'Iniquité des jugemens, et mauvaistie du Temps ensuivy, a faict brusler et perdre par ses fils, comme un d'Iceux m'a tesmoigné”.

- 61 Het Staatsche Leger, deel II, p. 92.
62 Het Staatsche Leger, deel III, p. 268.
63 C. Kramer, Emmery de Lyere et Marnix de Sainte Aldegonde, p. 112.
64 GA Willemstad 1/1, fo. 69v en 70 dd. 17 oktober 1611.
65 C. Kramer, Emmery de Lyere et Marnix de Sainte Aldegonde, p. 114.
66 P. C. Blois van Treslong, Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden Zuid-Holland, IIe deel, p. 11 onder Grote of St. Jacobskerk te 's-Gravenhage. De tekst luidt : Hier leyt begraven de Eedele Heere Emmery de Lyere in syn leven gouverneur van den Willemstadt, Clunart, Noortdamme ende die heerlicheeden ende landen daer tho behoorende starf den 6 December A° 1618.” Het wapen is uitgekapt evenals de acht kwartieren :
Lyere	Berchem
Noris	Etten
Coelgenesee	van der Merruwen
Jogny alias Blondel	Van der Mols tot Suyddorp
- 67 De gemeenteraad van Willemstad heeft in zijn vergadering van 12 september 1972 een straat genoemd naar Emmery de Liere.

Grafsteen van de weduwe van Emmerij de Liere.

De tekst luidt :

HIER LEYT BEGRAVEN VROUWE
ELISABET BOOMS NAEGELATENE
WEDUWE WYLEN IONG^R EMMERY
VAN LYERE IN SYN LEVE GOUVER-
NEUR VAN WILLEMSTAT CLVYNAERT
NOORTDAM EN DE HEERLYCHEDEN
ENDE LANDEN DAERTOEF BEHOORENDE
STERF DEN 16EN APRIL A° 1632